

ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2022-2-102-19>

УДК 811

Іванова А.О., Гайданка Д.В.

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

ВІДТВОРЕННЯ ОПИСУ ЇЖИ ЯК ЕЛЕМЕНТУ ХУДОЖНЬОГО ПРОСТОРУ (НА МАТЕРІАЛІ УКРАЇНСЬКОМОВНОГО ПЕРЕКЛАДУ РОМАНУ Г.Д. РОБЕРТСА «ШАНТАРАМ»)

Анотація. Статтю присвячено дослідженню та відтворенню описів їжі як елементу художнього простору з англійської мови українською. Опис їжі та страв займає чільне місце в системі художнього простору роману Г.Д. Робертса «Шантарам», оскільки автор знайомить читача з культурою Індії, Афганістану, Гоа. Описи їжі налічують як страви з в'язниці так і фірмові страви місцевих кафе та ресторанів. Встановлено, що художній простір є провідною складовою ідіостилію автора оригіналу, тому має знайти свій адекватний та еквівалентний відбиток у мові вторинного тексту. Проведено аналіз в тексті оригіналу субскладника *їжа*, що об'єктивується за допомогою не лише прямого номінанта, але й ряду синонімів, споріднених і однокореневих слів. Основа увага приділяється процесу виокремлення перекладацьких перетворень, що домінують в арсеналі перекладача.

Ключові слова: художній простір, переклад, перекладацькі трансформації, описи їжі, Індія.

Ivanova Andriana, Haydanka Diana

Uzhhorod National University

RENDERING FOOD DESCRIPTIONS AS AN ELEMENT OF ARTISTIC SPACE (BASED UPON THE UKRAINIAN TRANSLATION OF G.D. ROBERT'S NOVEL «SHANTARAM»)

Summary. The article is devoted to the study of food descriptions as an element of artistic space and the problem of its rendering from English into Ukrainian. Artistic space is highlighted in the article as a system of topological relations that is used in the process of creating art, in establishing and functioning the artistic image. The research has shown that this system isn't limited by fixed elements in the text but comprises also a set of signs and symbols with space meaning being actualized in the author's and reader's subconsciousness in the process of thinking. The role of topos is thought to be crucial while translating fine literature as it defines space location of characters and it reflects their preferences, worries, inner world. Food and dishes descriptions occupy a significant place in the system of artistic space in the novel «Shantaram» by G.D. Roberts. Through the prism of food the author acquaints the readers with the culture of Goa, India, Afghanistan. Food descriptions comprise food from jail and specialties from local cafes and restaurants. It has been stated, that artistic space is a dominant feature of an author's idiosyncrasy so it should be rendered equivalently and adequately in the target text. The subcomponent food has been analyzed in the source text and it has been found out that it is objectivized in the language not only by direct nomination but also with help of synonyms, stem words. The subcomponent *food* in this article is investigated through the following semantic components: description of the dishes mainly consisting of vegetables; description of first courses, that are typical for India; description of fruit, sweets, desserts, drinks; description of dairy products and traditional bread in India. Key attention is paid to the process of defining translation transformations that dominate in the translator's arsenal. The conducted analysis shows that translators tend to use mostly equivalent translation (32%), descriptive translation (28%), calque (15%), while the least used are addition (5%), contextual substitution (5%) and concretization (5%). The article demonstrates low percentage of omission shows successful decisions of a translator to render food descriptions.

Keywords: artistic space, translation, translation transformations, food descriptions, India.

Постановка проблеми. Простір, будучи поднією з найбільш значущих категорій людського світосприйняття та буття є основою для формування сюжетної та ідейної структур художнього тексту. Більше того, простір проявляє індивідуальний та естетичний характери художньої інтерпретації реальності. Категорія художнього простору не є статичною, а знаходиться в постійній динаміці чим створює виклик перекладачам у процесі її відтворення, що і зумовлює актуальність дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивчення питання художнього простору можна зустріти у працях багатьох як вітчизняних так і зарубіжних дослідників. Так, поетику хроно-

топу української літературної казки вивчала О. Дибовська [1], часово-просторові координати в перекладі літератури жаків були висвітлені у наукових розвідках А. Іванової (Раті) [4], О. Журавська досліджувала дихотомію «реального» й «ірреального» хронотопу українського химерного роману [2]. Роман Г.Д. Робертса «Шантарам» виступав матеріалом як лінгвістичних так і перекладознавчих досліджень А. Заслуженої, яка досліджувала особливості передачі концептуальних метафор та колоративів українською мовою [3].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Всупереч достатній кількості досліджень з питань художнього простору

відкритим залишається питання відтворення специфіки художнього світу і простору автора, зокрема. Українському перекладацтву бракує висвітлення питання добру тих чи тих стратегій та тактик при роботі відтворенням мовної об'єктивації художнього світу автора.

Мета статті полягає у дослідженні відтворення описів їжі як складника художнього простору роману Г.Д. Робертса «Шантарам» українською мовою.

Виклад основного матеріалу. Роль топосу є вкрай важливою під час перекладу художнього твору, оскільки визначає просторову локацію персонажів, що, своєю чергою, розкриває характер героїв, їх уподобання, внутрішні переживання.

Художній простір – це система топологічних відношень, що використовується в процесі художньої творчості, у становленні і функціонуванні художнього образу [4, с. 229]. Вона не вичерпується зафіксованими у тексті елементами, а включає в себе також комплекс знаків і символів з просторовим значенням, які актуалізуються у свідомості автора і читача у процесі художнього мислення. Художній простір роману Г.Д. Робертса «Шантарам» репрезентований описами запаху, їжі, одягу, нетрів та місцевого населення. Крізь призму запаху автор змальовує Бомбей та поступове знайомство з містом, одяг та їжа окреслюють колорит Індії та індійських традицій, а опис нетрів та місцевого населення вказує оточення героя. Усі згадані елементи є важливими для відтворення під час перекладу, оскільки репрезентують художній простір тексту оригіналу. У нашому дослідженні фокусуємо свою увагу на вивченні саме їжі як елементу просторових координат героя.

Опис їжі та страв займає чільне місце в системі художнього простору роману «Шантарам», оскільки автор знайомить читача з культурою Індії, Афганістану, Гоа. Описи їжі налічують як страви з в'язниці так і фірмові страви місцевих кафе та ресторанів. Відтворення згаданих описів становить неабияку трудність для перекладача, оскільки останній змушений вдаватися до культурологічних коментарів, посилавши вниз сторінки, а також до різноманітних перекладацьких перетворень, домінуючим серед яких є описовий переклад.

Відтак, в тексті оригіналу субскладник *їжа* об'єктивується за допомогою не лише прямого номінанта *food*, але й ряду синонімів, споріднених і однокореневих слів: *dishes, eating, lunch, meal, entrée, platter, plate*, тощо. Тоді як в українськомовному перекладі переважаючим є непрямий номінант – *страви*, рідше – *їжа*.

Їжа як складник художнього простору роману Г.Д. Робертса «Шантарам» реалізується через такі семантичні субскладники:

1. Опис страв, що складаються в основному з овочів. Репрезентантами цього субскладника виступають іменники на позначення овочів: *potatoes, spinach, cauliflower, eggplants, broccoli, onion, beat, carrots, pumpkin, turnips, green peas, beans, mushrooms, okra, tomatoes, ginger, green*; та приправ: *chili, pepper, salt, sugar, cayenne, cumin, almond*.

2. Опис перших страв, що є типовими для індійської кухні. Репрезентантами цього субсклад-

ника виступають слова та словосполучення: *dhal, watery soup, white soup, broth*.

3. Опис основних страв, що характеризують індійську кухню та є найбільш популярними серед місцевих жителів та закладів. Репрезентантами цього субскладника виступають іменники на позначення видів м'яса: *chicken, lamb, sheep*; словосполучення на позначення назв індійських страв англійською транслітерацією: *alu palak, phul gobhi and bhindi, baingan masala, chicken byriani, malai kofta, vegetable korma, papadams, masala dhosas, vegetable pulao*; іменники на позначення назв круп: *rice, barley*.

4. Опис фруктів, солодошів, десертів, напоїв. Репрезентантами цього субскладника виступають іменники на позначення фруктів: *paw paw, papaya, apples, mosambi, grapes, watermelon, banana, santra, mango*; словосполучення на позначення солодошів та десертів: *kachori balls, kulfi ice cream, wild honey*; слова та словосполучення на позначення напоїв: *hot, sweet, milky tea, green-leaf tea, faloodha, mango flavoured lassi, flavoured yoghurt, coconut yoghurt, melliferious syrups*.

5. Опис молочних продуктів, традиційного хлібу та коржиків в Індії. Репрезентантами цього субскладника виступають назви хлібців англійською транслітерацією: *roti, naan, chapatti*; словосполучення, що описують молочні продукти, які виготовлені виключно з молока овець та кіз: *ghee or purified butter, goat's or sheep's milk cheese, goat's milk butter*.

Відтворюючи назви індійських страв перекладач доволі часто змушений звертатися до описового перекладу, оскільки автор оригіналу транслітерує англійською індійські назви пояснюючи їх, як-от:

Now tell me , what is alu palak?"

"Alu palak is potato and spinach."

"Good. And nice eating also, you have not mention. I love to eat it, alu palak. What is phul gobhi and bhindi?"

"That's ... oh yeah, cauliflower and ... and okra."

"Correct. And also good eating, again you are not mention. What is baingan masala?"

"That's, ah, spiced eggplant" [6].

Тепер скажи мені, що таке алу палак?

– Алу палак – це картопля зі шпинатом.

– Правильно. Тільки ти не сказав, що це також смачна їжа. Я дуже люблю алу палак. А що таке пхул гобі і бгінді?

– Це...А-а, це кучерява капуста з бамією.

– Правильно. І знову ти не сказав «смачна їжа». Що таке байган масала?

– Ну, це баклажан з приправами [5, с. 68].

Місцеві жителі періодично перевіряли головного героя на знання індійської мови та культури. гаданий уривок ілюструє знання головним героєм типових страв індійської кухні. Перекладач вдало зберігає пояснення, однак, залишає не зовсім зрозумілою для читача назву овоча: *okra* – бамія. Для українськомовного реципієнта назва згаданого овочу є невідомою, оскільки майже не використовується у приготуванні страв. Вважаємо, що перекладачеві було б доцільніше пояснити, що це овоч, смак якого нагадує щось середнє між кабачком та стручковою квасолею, що позбавило б реципієнта тексту перекладу необхідності звертатися до довідкової літератури.

Для відтворення опису індійської страви, що була калькована автором, перекладач вдався до експлікації, тобто до описового перекладу:

The Saurabh served what many regarded as Bombay's best masala dhosas, in a city where five thousand restaurants vied for the honour [6]. Ми сиділи в ресторані «Саураб» і їли масала доса, млинці з рисового борошна зі спеціями, – вважалося, що тут їх готували краще, ніж в інших бомбейських ресторанах, а їх було понад п'ять тисяч [5, с. 387].

Вдалим, на нашу думку, є рішення перекладача пояснити читачеві, яку страву мав на увазі автор, враховуючи, що це є нетипова страва для української кухні та незнайома реципієнту. Перекладач, залучаючи описовий переклад, пояснює читачеві, що масала доса – це млинці з рисового борошна зі спеціями.

Для відтворення описів повного переліку індійських страв перекладач також вдається до описового перекладу

He summoned the waiter with a glance and waved the menu aside, launching straight into his list of preferences. It began with a white soup entree made with lamb cooked in blanched-almond milk, worked its way through grilled chicken in a cayenne, cumin, and mango marinade, and ended, after many other side platters, with fruit salad, honey kachori balls, and kulfi ice cream [6]. Він погукав офіціанта і, відхиливши запропоноване меню, оголосив свій вибір: на перше суп-пюре з борошном і яйцями, потім ягня в молоці з бланшованим мигдалем, курча, запечене з каенським перцем, кмином і манговим маринадом, безліч гарнірів і салатів і, на закінчення, колпот-асорті, рисові кульки в меду і рідке морозиво [5, с. 512].

Знову ж таки, бачимо експлікацію у відтворенні словосполучень: *white soup* – суп-пюре з борошном і яйцями, *honey kachori balls* – рисові кульки в меду, *kulfi ice cream* – рідке морозиво. Цікавим з перекладознавчої точки зору є відтворення словосполучення *fruit salad* – колпот-асорті. Зважаючи на те, що текст роману рясніє назвами різних свіжих фруктів, які споживали місцеві жителі, то вважаємо за доречне не погодитись з перекладачем, оскільки вважаємо, що доцільніше було б відтворити як: *фруктове асорті*.

У процесі відтворення опису напою, перекладач зберігає еквівалентами усі деталі:

The faloodha was an indecently sweet concoction of white noodles, milk, rose flavours, and other melliferous syrups [6]. Фалуда – непристойно солодка суміш білої локшини і молока з присмаком троянд та інших медоносних сиропів [5, с. 555].

У тексті перекладу бачимо збереження усіх деталей опису, що свідчить про бажання перекладача зберігати усі елементи художнього простору оригіналу.

Поряд з описовим та еквівалентним перекладами, які є вкрай необхідними у арсеналі перекладача для правильного тлумачення назв їжі, трапляються випадки й вилучення перекладачем тих чи інших назв, що подекуди послаблює культурну канву першотвору:

We ate chicken byriani, malai kofta, vegetable korma, rice, curried vegetables,

deep fried pieces of pumpkin, potato, onion, and cauliflower, hot buttered naan bread, dhal, papadams, and green mango chutney [6]. Наше меню складалося з курчат із рисом, м'яса, тушкованого з крупною, тушкованих овочів зі спеціями, гарбуза, підсмаженого у фритюрі, картоплі, цибулі, кучерявої капуста, гарячих коржиків з розтопленим маслом, горохової юшки, підсмаженої в олії сочевиці з приправою із зеленого манго [5, с. 329].

Уривок налічує опис достатньо великої кількості страв з відтворенням яких перекладач справився, однак, прослідковуємо певні вилучення, що є вартими уваги, а саме слова та словосполучення: *malai kofta*, *vegetable korma*, *papadams*. У вторинному тексті відсутній переклад згаданих страв, проте вони є культовими для індійської кухні. Так, *malai kofta* – це страва з кульок паніра (свіжого сиру) у вершковому соусі, тоді як *papadams* – це тонка хрумка індійська вафля, що подається як гарнір до основних страв. Вважаємо, що перекладачеві варто було б зберегти згадані реалії у тексті перекладу, тим самим розкриваючи велич індійської кухні читачеві.

Індія багата на різноманітні екзотичні фрукти, що є певною особливістю цієї країни, а отже й формує певний просторовий колорит твору, перекладач залучає різні перекладацькі перетворення, а саме:

Rich fruits used in desserts and juices – raw paw, papaya, custard apples, mosambi, grapes, watermelon, banana, santra, and, in the season, four varieties of mango – were displayed across the whole surface of one wall in gorgeous abundance [6]. На столах коло стіни височіли цілі купи фруктів, що подавалися на десерт або у вигляді соків, – пау-пау, папая, кремові яблука, солодкий лайм, виноград, кавуни, банани, сантра і чотири сорти манго – якщо був його сезон [5, с. 56].

Відтворюючи назви фруктів, перекладач вдається до еквівалентного перекладу *watermelon* – кавуни, *banana* – банани, калькування – *raw paw* – пау-пау, *santra* – сантра, та описового перекладу – *mosambi* – солодкий лайм, *custard apples* – кремові яблука.

Висновки і пропозиції. Отже, проаналізувавши специфіку відтворення описів їжі як елементу художнього простору героя, зазначаємо, що найчастіше перекладач вдається до еквівалентного перекладу (32%), також домінують в арсеналі перекладача описовий переклад (28%), калькування (15%), вилучення (12%), тоді як менш вживаними є додавання (5%), контекстуальна заміна (5%) та конкретизація (5%).

Не зважаючи на складне завдання, що постає перед перекладачем в процесі відтворення реалій індійської культури, зауважимо, що низький відсоток трансформації вилучення демонструє успішні рішення перекладача у відтворенні описів їжі.

До перспективних напрямів подальших наукових досліджень у світлі перекладацьких перетворень відносимо вивчення інших елементів, а саме опис одягу, нетрів, запаху, що становлять художній простір автора роману Г.Д. Робертса «Шантарам».

Список літератури:

1. Дибовська О. Особливості хронотопу в літературній казці. *International Scientific Journal*. 2016. № 7. С. 172–174.
2. Журавська О.В. Хронотоп-мультиверсум химерного роману в аспекті проблеми його жанротворення. *Синопсис: текст, контекст, медіа*. 2018. № 2(22). С. 27–33.
3. Заслужена А.А. Особливості передачі концептуальних метафор українською мовою (на матеріалі перекладу роману Г.Д. Робертса «Шантарам»). *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2017. № 3. С. 26–30.
4. Раті А.О. Хронотоп літератури жахів: перекладознавчий вимір. *Гуманітарна освіта в технічних вищих навчальних закладах : зб. наук. праць*. 2013. № 28. С. 229–239.
5. Робертс Г.Д. Шантарам. Київ, 2016. 800 с.
6. Roberts G.D. Shantaram. URL: <http://www.youngbooksonline.com/read/Shantaram-6671/780424> (дата звернення: 04.02.2022).

References:

1. Dybovska O. (2016) Osoblyvosti chronotopu v literaturniy kaztsi [Specificity of chronotope in a literary fairy-tale]. *International Scientific Journal*, 7, 172–174. (in Ukrainian)
2. Zhuravska O. (2018) Chronotop-multiversum khymernoho romanu v aspekti problem ioho zhanrovtvorennia [Chronotop-multiversum of a whimsical novel in the genreforming aspect]. *Synopsys: tekst, kontekst, media*, 2(22), 27–33. (in Ukrainian)
3. Zasluzhena A. Osoblyvosti peredachi konceptualnykh metaphor ukrainskoiu (na materiali perekladu romanu G.D. Roberta "Shantaram") [Rendering conceptual metaphors into Ukrainian (based upon G.D. Robert's novel "Shantaram")]. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnogo universytetu*, 3, 26–30. (in Ukrainian)
4. Rati A. Chronotop literatury zhakhiv: perekladoznavchyi vymir [Horror literature chronotop: translation studies]. *Humanitarna osvita v tekhnichnykh vyshchyykh navchalnykh zakladakh: zb. nauk. prats*, 28, 229–239. (in Ukrainian)
5. Roberts G.D. Shantaram [Shantaram]. Kyiv. (in Ukrainian)
6. Roberts G.D. Shantaram. Available at: <http://www.youngbooksonline.com/read/Shantaram-6671/780424> (accessed 04 February 2022).